

Obsah

Str.

Od vydavatelů	7
Předmluva	11
Předmluva k druhému vydání	13
Poděkování	14

I. kapitola, Počátky	19
----------------------	----

Útoky proti poezii jsou předzvěstí pozdějších diskusí. — Kosmos, zdroj krásy. — Estetika jako potomek kosmologie. — Kosmos a duše: rodící se myšlenky o psychologii krásy. — Pythagoreismus — první příklad estetického učení. — Sofistická kritika a řecká demokracie. — Sofistická rétorika a idea umění. — Sokrates — sofista a přirozený nepřítel sofistů. — Sokratovo pojetí umění.

II. kapitola, Platón	32
----------------------	----

Umění jako zručnost; prométheovský původ. — Pythagorova pravá míra. — Umění jako moudrost a věda. — Moudrost je věcí básníků. — Je to opravdová moudrost? — Nevědí, co činí. — Napodobování plné nerozumu. — Umění není nic jiného než zrcadlo. — Nedůslednost a novátorství. — Sofisté byli také otroky zdání. — Všechno napodobování je podřadné. — Avšak fantastické napodobení je špatné. — Přesnost. — Rozumná a nerozumná libost. — Kouzla umění jsou nebezpečná. — Neřízená libost se stává nezvládnutelnou. — Libost vede k duševnímu zmatku a oslabuje rozum. — Libost není vždy pro člověka špatná. — Hudba obsahuje část duše. — Hudba se podobá duším, na něž působí. — Hudba může formovat duši. — Poezie musí

být omezena. — Forma musí být úplně prostá. — Veškeré umělecké prostředky mohou sloužit morálním cílům. — Co znamená kalos? — Ani věc, ani jev. — Ani vhodnost, ani libost. — Kalos je to, co hledá filosof. — Dynamická stránka krásna. — Eros. — Stupně krásna. — Krásno je věčné. — Je to uskutečnění božského principu v nás. — Rovnoměrný pohyb je nejlepší. — Smysly přispívají k harmonii. — Pro duši spočívá význam zraku a sluchu v krásnu. — Krásno a světlo. — Míra a uměrnost. — Nevytvořil Platón žádnou estetiku? — Nebo to byla všechno estetika? — Umění je špatná filosofie, ale filosofie je znamenité umění.

III. kapitola, Aristoteles

62

Aristoteles přejímá mnohé od Platóna. — Avšak Aristotelova analýza je jeho vlastní. — Umění nepochází od Prométhea, ale z lidských rukou. — Příroda je dynamická a účelná. — Umění soupeří s přírodou; je v něm zformovaná skutečnost. — Genetická metoda použitá na poznání. — Podobný je vývoj umění z instinktu. — Jednoduché harmonie. — Analogie zkušenosti v umění. — Struktura tragédie se podobá logice vědy. — Platón zužuje funkci napodobení, Aristoteles ji rozšiřuje. — Předpoklad, že dvěma příčinami vzniku poezie je látka a forma. — Forma umění je předmětem libosti. — Různá použití a charakter libosti. — Katarze — aktivita a pasivita téže funkce. — Emoce návštěvníka divadla jsou ztvárněné rozumové emoce. — Rozumový požitek z vnitřního dobra. — Umění státníka a vychovatele je jen jediné dobro o sobě. — Aristotelovy názory na rétoriku jsou mírnější než názory jeho předchůdce. — Aristoteles zdůrazňuje tvárnost.

IV. kapitola, Od Aristotela k Plotinovi

84

Velký zájem o umění. — Nedostatek spekulativních schopností. — Období bohaté na náznaky. — Význam doby pro pochopení Plotina. — Theofrastos se zabývá jednotlivostmi a neproniká do hloubky. — Větší mistrovství. — Aristoxenovy novoty v hudbě a v teorii. — Materialistická estetika stoiků; omezení. — Historické vědomí. — Porovnání slohů. — Samostatný život zlomků Aristotelova díla. — Příručky. — V Ciceronových pracích se obrážela síla i slabost jeho epochy. — Plutarchos o ošklivosti. — Longinus: velký sloh se rodí z velikosti umělce. — Příroda a realismus. — Chrysostomos: umělcova představa provází zpracování. — Dobré vyhlídky pro teorii; úpadek hodnocení. — Plotinos odmítá harmonii. — Krása je to, co se líbí na základě vnímání. — Láska ke kráse je metafysická touha po dřívějším domově. — Přesněji řečeno krása je ztělesněním ideje. — Umělec znamená méně než umění, umění méně než příroda. — Plotinův mysticismus.

Zahubilo středověké náboženské zaměření estetiku? — Umění je lhář, který krade mravní vlastnosti ze zkušenosti. — Krása jako jedno z božích jmen. — Augustin: klam v umění není skutečný klam. — Vášně může být silou vedoucí k dobru nebo zlu. — Co je hmota, není-li dobrá nebo reálná? — Avšak hmota nesmí být příliš blízko Bohu. — Tento problém nebyl ani potlačen, ani pokřiven. — Harmonie světa je znakem jeho božského původu. — Augustinův novopythagoreismus. — Číslo jako princip duchovního vývoje. — Matematika jako estetické měřítko. — Ale nechybí ani cit. — Harmonie a symetrie ovládají číslo. — Ošklivost je nezdařená estetická reakce. — Vnitřní shoda mezi subjektem a objektem. — Tomáš Akvinský opakuje Augustinovy myšlenky. — Zářivá forma; ztvárněný lesk. — Jasnost. — Hmotná stránka světla. — Stupně krásy. — Estetika a náboženství. — Shoda a rozdíl mezi stvořitelem a stvořeným. — Stvořené jako skořápka pravdy. — Symbol. — Množství významů. — Převrácená substanciálnost ducha a těla. — Krása a obrazotvornost zaujímají střední místo mezi jedním a mnohým. — Augustinova rozumná obrana krásy. — Vzdálené symboly. — Čas a krása. — Závoj se někdy pokouší hrát nezávislou úlohu. — Ve středověku neexistovalo „krásné umění“. — Avšak nízká umění se blížila úrovni krásných umění. — Umění jako tvorba. — Krása se může přenášet na umění, avšak není v něm uložena.

VI. kapitola, Renesance (1300–1600) 140

Zrodila renesance něco nového? — Zrcadlo. — Závoj. — Od řemesla k svobodnému povolání. — Plnost a složitost renesance. — Umění se povznáší tím, že projevuje své božské poslání. — Nový světský duch však vyžaduje také rozumové poznání. — Práce: výsledky pracovního úsilí poskytují libost. — Umělcova duševní výzbroj. — Umělec jako filosof a kritik. — Důležitost učení. — Umění je o jeden stupeň výš než příroda. — Úloha matematiky. — Mystické úsilí. — Lidská důstojnost. — Poezie jako napodobování. — Starověcí mistři jsou „zřídlem“ literárních proudů. — Morálka umění a jeho metafysický význam. — Krása jako skrytá příroda. — Sidney: básník zlepšuje to, co je. — Umění už není kosmická energie, ale lidská síla. — Prohlubuje se význam harmonie. — Plán. — Racionalizované vystižení harmonie. — Básnické nadšení. — Fracastoro: posílení přírody. — Příroda je podnětem k tvoření, a nikoli předmětem napodobení. — Problém libosti. — Krása jako podnět smyslového vnímání. — Zesvětštění přináší racionalismus a individualismus. — Klasikové nevyhovují modernímu duchu. — Castelvetro: libost a novotářství jsou cílem poezie. — Dürer o géniu. — Poezie jako čistá smyšlenka. — Vzpoura v kritice.

VII. kapitola, Sedmnácté století a neoklasicismus až do roku 1750

169

Rozum ve filosofii, pravidla v umění. — Demokritos zatlačuje Aristotela. — Dvoznačnost představivosti u Bacona. — Descartes: krása je rovnoměrný podnět. — Dokazatelnost je rozhodující i pro krásu. — Hobbes: rozum je hmota v pohybu. — Fantazie je však účelná, quasiracionální, přehledná. — Hobbesova estetická psychologie mezi dvěma světy. — Syntéza zůstává úkolem kritiky. — Mravní cíl má základní význam. — „Invence“ a její zdroje. — Hluboký význam „pravdy“ v pojmu pravděpodobnost. — Rozum a morálka předpisují „jednoty“. — Le Bossu: spisovatelova emocionální alchymie. — Nová i tradiční dynamika libosti. — Leibniz: vědecký obraz světa je jen zpola pravdivý. — Vkus a rozum nejsou totožné ani oddělené. — Znamení vzpoury. — Spinozův pronikavý historický postřeh.

VIII. kapitola, Britská škola 18. století

193

Britská estetika založená na Lockově učení. — Avšak francouzský směr vpouští rozum zadním vchodem. — Půvabná rozumovost ve všech druzích umění. — I Hume omezuje svůj empirismus. — Shaftesburyho „smysl“ obráží spíše Plotinovy než Lockovy názory. — Rozšíření pojmu smyslu u Addisona: velké, nové, krásné. — Krása jako boží prozíravost, proti naší lhostejnosti. — Libosti představivosti jsou morální, rozumové a náboženské. — Rozšíření pojmu „smysl“ u Shaftesburyho; jeho platonismus. — Hutchesonův složitý vzájemný vztah. — Berkeley: putování vnitřního smyslu. — Kamesova hierarchie duševních libostí. — Hume: emoce a vnímání jsou cesty, po nichž k nám přichází krása. — Vkus je možno zkoumat a vychovat. — Krása je přemožený chaos. — Krása a ctnost. — Umění hodnotit je pro Shaftesburyho stejně důležité jako dýchání. — Smích je příznakem sympatie, nikoli egoismu. — Politika a umění. — Reid: je-li krása cit, něco způsobuje, že ji cítíme. — Kouzlo sympatie. — Burke: smysl pro krásu jako společenský instinkt. — Tragédie nás dojmá vlivem soucitu. — Malířství a poezie jsou založeny na napodobivém instinktu. — Vznešené působí na sebeúctu. — Přirozený výběr. — Pouhý pohyb rozumu přináší estetickou libost. — Hogarth: rozmanitost v jednotnosti. — Linie krásy. — Rozmanitost — hlavní abstraktní vlastnost krásy. — Reynolds: bez pravidel není umění. — Neměnná, a nikoli proměnlivá příroda je materiálem pro umělce. — Relativnost vkusu nevylučuje pravidla. — Génus stojí nad pravidly, nikoli proti nim.

IX. kapitola, Osmnácté století v Itálii a ve Francii

219

Vico není první obhájce obrazotvornosti. — Gravina: mravní význam obrazotvornosti. — Estetický odstup a cykličnost vkusu. — Muratori:

obrazotvornost je vybíravý úsudek založený na taktu. — Vico osvobozuje představivost; moderní genetická metoda. — Představivost je první specificky lidský rys. — Homér zosobňoval Řecko. — Vicův nový názor není skutečná syntéza. — Condillac: umění a řeč mají příbuzné základy. — Dubos: Umění je viditelný projev lidské povahy. — Umění musí dojímat svou pravdivostí. — Estetický odstup a umění jako útěcha. — Povaha a výchova génia. — Napodobení přírody jako ztělesnění citu. — Diderot: krása jako vztah. — Vnitřní smysl a rozum. — Vкус, stejně jako poznání, odpovídá skutečnosti. — V čem se umění podobá skutečnosti a čím se liší vkus od vědění? — Jednota a rozmanitost v hudebním vkusu. — Sochařství je ideální svou formou, individuální obsahem. — Emocionální složka vkusu jej odlišuje od poznání. — Umělec se učí od přírody, a nikoli z pravidel. — Pro Rousseaua znamená příroda cítění, nikoli poznání.

X. kapitola, Německý racionalismus a nová umělecká kritika

235

Baumgarten dal estetice jméno a určil její hlavní psychologický problém. — Estetika nesmí směřovat vkus s jinými druhy soudů. — „Nižší“ rovina rozumu je imaginativní. — Jasný a bystrý rozum je nezbytný. — Příroda je nejbohatší model; obsahuje ideál. — „Všestranná jasnost“. — Zvláštní jednota a řád umění. — Sulzer o estetickém hledisku a emoci. — Mendelssohn: umění přispívá k úplnosti duše. — Hemsterhuis: „vnitřní smysl“. — Nový zájem o Řecko. — Winckelmann: klidná dokonalost řecké krásy. — Vývoj stylů a vliv prostředí. — Moc, důstojnost, krása, změkčilost. — Ideální a charakteristické. — Lessing: oblasti poezie a výtvarného umění. — Umělecké prostředky nelze směřovat. — Mohou se však setkat v okamžiku naplněném dějem a v dynamickém popisu. — Lessing rozvinul úlomkovité zdroje. — Teorie dramatu: Aristoteles, Shakespeare, francouzští autoři. — Pravdivost a jednota děje a charakteru. — Heinsův naturalismus; autochtonní umění. — Krása pramení ze smyslů a pohlaví. — Hamann: smysly jako zjevení. — Pravá poezie je řeč ušlechtilé prostoty. — Herder: krása není v teorii, v umění není jasná logika. — Trojitá povaha estetického smyslu. — Jednota člověka a jeho děl. — Dvě řešení dualismu přírody a ducha. — Příroda jako inkarnace. — Herder je skvělý průkopník, ale jeho dílo je neúplné. — Moritz: umělecká tvorba je analogická biologickému tvoření. — Goethův vliv.

XI. kapitola, Klasická německá estetika: Kant, Goethe, Humboldt, Schiller

259

Byla Kantova estetika původní? — Novinkou je Kantův systém. — Zavržení starších metod. — Je možné vytvořit systém v estetice? — Kantova transcendentální metoda a první dvě Kritiky. — Most mezi

světy. — Soudnost určující a reflektující. — Systém. — Estetická libost je nezaujatá a univerzální. — Harmonická souhra rozumu a smyslů. — Účelnost bez účelu. — Čistá a podmíněná krása. — Vznešené. — Umění jako mravní symbol. — Tvůrčí spontánnost. — Génius je příroda projevující se v člověku jako rozum. — Zvláštnost Goethova postavení. — Goethe je jak předmětem estetiky, tak i jejím učitelem. — Harmonie rozumu a obrazotvornosti u Goetha. — Představivost anticipuje realitu. Umělec je mistrem a zároveň otrokem přírody. — Tvůrčí soupeření mezi umělcem a přírodou. — Láska tvoří krásu. — Humboldtova estetika je součástí univerzální antropologie. — Dialektika tvorby a hodnocení. — Schiller jako moralista sympatizuje s Kantem, jako básník ho kritizuje. — Syntetická funkce Schillerovy teorie. — „Všichni básníci jsou přírodou anebo přírodu hledají“. — Zkaženost lidí a problém estetické výchovy. — Hravý pud je podnětem umělecké tvorby. — Estetický ideál lidské dokonalosti.

XII. kapitola, Německý romantismus

296

Radikalismus romantické generace. — Wackenroderovo evangelium: umění je bohoslužba. — Novalis: mystické ztotožnění a kouzelný vesmír. — Snový život jako zdroj inspirace. — Romantická sekta a estetické proroctví Friedricha Schlegela. — Ironie - příznak svobody romantického rozumu. — Klasický a romantický ideál se smiřují v rámci filosofie dějin. — Jean Paul: racionalismus spojený s romantickou představivostí. — Básník - vykladač vesmíru. — Transcendentnost křesťanství a teorie humoru. — Kierkegaard: křesťanství proti romantismu.

XIII. kapitola, Romantické ideje a společenské programy v Anglii a v Americe

310

Počátek změněné situace. — Blake: duch proroctví. — Nekonečno. — Básník jako prorok. — Blakova dynamičnost. — Wordsworth: básník v bezprostředním styku s pravdou. — Cit. — Hartleyův vliv. — Sympatie mezi člověkem a přírodou. — Rovnováha citu a myšlení. — Coleridge: básník a filosof, nikoli však filosof-básník. — Idealismus na kantovské základně. — Cit zformovaný v ideu. — Prorok, ale žádný systém. — Shelley: nadšená víra v poezii. — Keatsova psychologie tvorby. — Carlyle: básník jako hrdina, prorok a pěvec. — Emerson: mystik Nového světa. — Mravní přísnost. — Prostota. — Platónské stupně. — Ruskin: romantik s praktickým programem. — Umění a mravnost. — Význam instinktu a emoce. — Tradičnost citu. — Umělcovo vidění. — Pronikavá obrazotvornost. — Metafysický a náboženský význam vidění. — Umění jako výraz národa. — Morris: socialistický vzbouřenec proti vulgárnosti. — Umění - radostná práce a prospěšná radost. — Obdiv pro středověk. — Whitman: převzaté umění je bezcenné.

XIV. kapitola, Absolutní idealismus: Fichte, Schelling, Hegel

339

Estetika jako základní problém vývoje filosofie. — Intelektuální a estetický názor. — Estetika v Schellingově systému „absolutního idealismu“. — V umění se projevují věčné formy v rámci „obrázeného“ světa. — Spřízněnost umění a organické přírody. — Schellingův systém umění. — Řecká mytologie jako umělecká tvorba. V ní se projevuje filosofie přírody. — Spekulatívni dějiny umění. — Hegelovo dialektické smíření protikladů. — Příroda se blíží ke krásě, avšak pouze umění jí dosahuje. — Formální princip určuje krásu, ale netvoří ji. — Nejlepší materiál umění: božství v lidské podobě. — Orientální symbolismus - práh umění. — Dokonalost klasického umění. — Umění zatemněné křesťanským spiritualismem. Romantické umění a jeho rozpad v romantickou ironii. — Systém umění odpovídá dějinám umění. — Poezie, univerzální umění. — Hranice dialektického smíru.

XV. kapitola, Dualistický idealismus: Solger,

Schleiermacher, Schopenhauer

365-371 359

Ironie v umění nám odhaluje ideální svět. — Solgerova „ironie“ není totožná s romantickou ironií. — Schleiermacherova via media mezi systémem a zkušeností. — První definice: umění je víra. — Druhá definice: umění je hra obrazotvornosti. — Jednota obou navržených definic. — Schopenhauerův metafysický paradox: slepé úsilí vytlačuje rozum. — Hédonický pesimismus. — Spasení skrze platónsko-estetickou kontemplaci. — Systém umění odráží hierarchii idejí. — Hudba je projevem samotné vůle. — Anticipace estetismu.

XVI. kapitola, Společnost a umělec

372

Jaké místo zaujímá umění ve společnosti. — Francouzský idealismus pod německým vlivem. — Saint-Simon: umělec v triumvirátu reformátorů. — Comte: umění je podmíněno přítomností a připravuje budoucí společnost. — Taine: umění je produkt prostředí. — Naturalismus - nové demokratické umění. — Umění se vrací na zem. Zola: básník jako experimentátor. — Guyau: principem umění je život. — Hnutí „umění pro umění“ — romantismus zbavený iluzí. — Uctívání krásy. — Praktický estetismus. — Umění pro krásu a umělcův dvojí život. — Ideál jasnosti a objektivnosti. — Poe: racionálnost „čistého umění“. — Rozluka umění a přírody. — Prvky nihilismu. Na prahu křesťanství. — Tolstoj protestuje proti dekadentnímu umění.

XVII. kapitola, Metafysika v krizi

395

Hegel zmodernizovaný F. T. Vischerem. — Pojem náhody podřívá idealismus. — Umění nahrazuje poznání a víru. — Teistická estetika

Hermann Weisse. — Hermann Lotze: Cit je základem estetického jevu. — Tělo, duše a duch a tři příslušné vrstvy vnímání. — Estetikou libost zakouší veškerá lidská povaha. — Harmonie člověka a světa se projevuje v umění. — Dozvuky idealismu: E. von Hartmann. — Herbart: krása je forma. — Formalistický výklad hudební krásy. — Formalistická škola. — Krize idealistické metafysiky vrcholí Nietzsche. — Umění je rozkvět života. — Antiromantické umění jako ideál. — Dionýské nadšení a apollónská forma. — Umění jako únik před realitou. — Zdravé a dekadentní umění. — Wagner: znovunastolení romantického umění.

XVIII. kapitola, Estetika ve věku vědy

411

Estetika „zdola“. — Jednota estetiky ohrožena. — Metafysický pozůstatek. — Fechnerova experimentální metoda. — První pokusy a jejich výsledky. — Některé vady experimentálních výsledků. — Rozpory ve výkladu experimentálních výsledků. — Helmholtzova fyziologická teorie hudby. — „Asociativní faktor“ ve Fechnerově teorii. — Omezenost jeho teorie. — Vcítění. Námitky proti teorii vcítění. — Darwin: krása je faktor při pohlavním výběru. — Evolucionismus a Spencerova teorie hry. — Estetické názory umělce a kritika: a) Rumohr a Semper. — b) Hanslick. — c) Fiedler a Stevenson. — d) Hildebrand, Wölfflin, Riegl. — Vědec a estetik soupeří v oblasti estetiky. — Návrat k historii: Bosanquet a Dilthey.

XIX. kapitola, Směry dvacátého století — PRŮBĚH 430

Croce osvozuje umění od rušivých příměsí tím, že je definuje jako lyrickou intuici. — Tento názor si získává a udržuje široké uznání. — Důsledky Croceova zjednodušení: očistil umění na úkor fyzické reality umění? — Collingwood, zprvu Croceův stoupenec, přechází k výkladu nových cest umění. — „Pustá země“ - hojivé zjevení našeho věku. — Santayana doplňuje Croceovy názory; tvrdí, že umění vzniká z fyzické přírody a náhody, někdy však vystupuje k symbolické moudrosti. — Od roku 1925 začínají převládat teorie symbolu. — Ernst Cassirer - průkopník. — Přínos Warburgova ústavu k teorii symbolů. — Susanne Langerová, teorie symbolismu v hudbě: neukončený symbol vnitřního života. — Sémantická analýza I. A. Richardse: evokující funkce básnických znaků, promítnutá adjektivita. — Empson o „dvojnásobných“ slovech. — Estetický pluralismus v sémantice. — Racionální a logické mimo sémantiku. — Populární výklad pomocí analytických symbolů. — Bodkinová o archetypech. — Milton Nahm o předpokladech. — Novotomista zakládá symbolickou funkci na božské činnosti. — Představitel orientálního světa o metafysické shodě. — Od teorie symbolů k různým symbolickým směrům. — Instinkt — základ umělcovy tvůrčí schopnosti. — Krásný tvar určuje tvárnost celku. — Typy

a temperamenty. — Rozmanitost uměleckých temperamentů; Evansova a Readova klasifikace na základě Jungových a Diltheyových zkoumání. — Herbert Read o důležitosti umění pro společnost: potřeba obnovit důvěru v cit a intuici. — Obrana intuice u Bergsona a a Whiteheada. — Noví architekti a konstruktéři mají teorii kolektivních lidských hodnot. — Organická sociální filosofie Lewise Mumforda, spojená s úctou k osobnosti. — Sociální filosofie Johna Deweyho kvete v estetice. — Výsledky práce Deweyho nástupců. — Lalova relativistická estetika je společenská a je založena na hudební polyfonii. — Množství historických výzkumů a překladů, málo obecných systémů. — Fenomenologická estetika Moritze Geigera. — Nejnovější díla o estetice. — Časopisy.

Poznámka editora	458
„Dějiny estetiky“ na české půdě: problémy estetiky	459
Bibliografický dodatek	475
Z estetických bibliografií	478
Jmenný a věcný rejstřík	479